

УДК 011

*Михайло Геращенко,
професор Національного
авіаційного університету*

*Людмила Добровольська,
доцент Національного
авіаційного університету*

Про метабібліографію та бібліографію третього ступеня

У статті аналізується особливий вид бібліографії — метабібліографія. Досліджується історія розвитку бібліографічної справи в Україні на прикладі метабібліографічних видань кінця XIX — початку XXI століття.

Ключові слова: метабібліографія, бібліографія третього ступеня, бібліографічні покажчики.

Як відомо, крім традиційних видів бібліографії (державна, рекомендаційна, науково-допоміжна та ін.), існує особливий вид бібліографії, який називається метабібліографія або бібліографія другого ступеня. Фахівці цей вид бібліографії називають золотим фондом кожної національної літератури, бо тут акумулюються духовні здобутки народу в галузі науки, освіти, культури за певний історичний проміжок часу. Цей вид бібліографії дає змогу збагатити національний бібліографічний репертуар, вирішити державну програму "Документальна пам'ять України".

Поява перших вітчизняних метабібліографічних посібників відноситься до кінця XIX ст. Так, у репертуарній праці одного з фундаторів української бібліографії І. Левицького "Галицько-руська бібліографія XIX століття" (Львів, 1888) у вступній статті подано короткий огляд бібліографічних видань, присвячених Галичині, надрукованих до 1886 р. та на початку XX ст. За авторства С. Єфремова вийшло "Українознавство: покажчик потрібнішої до самоосвіти літератури" (К., 1920. — 64 с.). Проте найголовнішою працею з цієї тематики на початку XX ст. стала публікація історика української бібліографії М. Ясинського на сторінках "Бібліотечно-го збірника" Всенародної бібліотеки України (нині — Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського — автори) під назвою "Головні моменти з історії української бібліографії" [1, с. 1].

Автор розглянув основні віхи в історії організації бібліографічної справи в Україні, охарактеризував стан розвитку теорії бібліографії в тогочасній УСРР та подав орієнтовний список українських бібліографічних покажчиків, створених до і після революції (264 найменувань). У ньому перераховувалося все істотне, головним чином, з погляду бібліографічного джерелознавства, були виділені імена значних українських бібліографів і навіть зроблено висновки щодо окремих видів бібліографії. Крім цієї публікації, перу М. Ясинського належать метабібліографічні роботи під назвою "Бібліографічна робота на Радянській Україні за 1926—1929 рр.", опубліковані в "Журналі бібліотекознавства і бібліографії" ВБУ, де подано перелік бібліографічних посібників за означені роки та здійснено їхній аналіз. Про нього, як одного з фундаторів названого виду бібліографії, писали харківська дослідниця І. Вовченко [2, с. 36], автори бібліографічного нарису про М. Ясинського Н. Королевич та М. Геращенко [3, с. 12—19], аспіранти С. Арутюнова [4] та О. Промська [5].

У 1930 р. вийшов великий бібліографічний покажчик "Матеріали до краєзнавчої бібліографії України", автором якого був відомий вітчизняний бібліограф Ф. Максименко

[див.: 6, с. 72—73]. Він сумлінно обстежив величезні фонди бібліотек Москви, Ленінграда, Києва, Харкова, Одеси, Вінниці, Полтави та інших міст. У покажчик включено понад тисячу виданих з 1847 по 1929 рр. включно бібліографічних робіт, присвячених окремим губерніям, місцевостям України.

У 1932—1933 рр. Є. Пеленський опублікував "Бібліографію української бібліографії", в якій подав 2358 назв окремо виданих, внутрішньокнижкових і внутрішньожурнальних бібліографічних посібників українською, російською, польською, німецькою та чеською мовами [7].

У подальшому до цієї справи активно долучились Книжкова палата України [8], провідні бібліотеки, зокрема Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського [9] та Національна парламентська бібліотека України [10], інші установи.

У бібліографічному арсеналі країни є чимало метабібліографічних посібників навчального та наукового спрямування, статті та огляди універсального змісту з інформацією про бібліографічні посібники, поточні універсальні покажчики покажчиків неперіодичних видань і статей, перспективні універсальні покажчики бібліографічних посібників, покажчики електронних бібліографічних посібників, покажчики зарубіжних бібліографічних посібників тощо.

Серед різноманіття поточних універсальних покажчиків бібліографічних посібників провідне місце посідає видання Національної парламентської бібліотеки України "Бібліотекознавство і бібліографія України", в якому облік бібліографічних посібників ведеться з 1971 р., його продовженням став дворічник, а згодом щорічник — "Метабібліографія України".

І ось вперше бібліотечно-бібліографічна громадськість країни отримала науково-допоміжний бібліографічний покажчик третього ступеня "Українські метабібліографічні посібники (кінець XIX — початок XXI століття)", підготовлений і виданий Національною парламентською бібліотекою України декілька місяців тому. Благословили до видання цей посібник автор-укладач О. Промська, науковий редактор В. Кононенко (вона ж завідувач відділу наукової бібліографії Національної парламентської бібліотеки України), науковий консультант, професор Г. Швецова-Водка. Як зазначається у видавничій анотації, він "дає можливість ознайомитися зі станом бібліографічного забезпечення тієї чи іншої галузі діяльності" [11, с. 2]. У передмові та статті "Розвиток метабібліографії в Україні", автором яких є доктор історичних наук, професор кафедри бібліотекознавства і бібліографії Рівненського державного гуманітарного університету Г. Швецова-Водка, наголошується, що означений посібник має орієнтувати читачів в

українських метабібліографічних ресурсах. Тут же дається пояснення, що термін "метабібліографія" пропонується вживати замість традиційних — "бібліографія бібліографії" та "бібліографія другого ступеня". У пропонованому покажчику, підкреслює вчена, описано метабібліографічні посібники, що виходили друком на історичній території України з кінця XIX ст. (часу зародження української метабібліографії) до 2010 р. У ньому не відображалися праці українських бібліографів, видані за межами території України. Над створенням покажчика "Бібліографічні джерела зарубіжної україніки" успішно працюють фахівці відділу зарубіжної україніки Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. Про найвагомші метабібліографічні праці представників української діаспори згадано в підрядкових примітках цього бібліографічного покажчика [11, с. 5].

Усі метабібліографічні посібники автор-укладач згруппувала у чотири головні розділи: універсальні метабібліографічні посібники загальноукраїнського охоплення; покажчики бібліографічних видань бібліотек та інших установ; галузеві метабібліографічні посібники; краєзнавчі метабібліографічні посібники.

Авторка вступної статті нагадує, що поточний облік бібліографічних посібників в Україні було розпочато у 1924 р. "Літописом українського друку" [11, с. 8]. Сьогодні "Літописи", які випускає Книжкова палата України, ведуть реєстрацію як самостійних, так і несамостійних бібліографічних видань.

У статті зазначається, що в українській метабібліографії постійна увага приділялася відображенню бібліографічних посібників з мовознавства, художньої літератури та літературознавства, авторами яких є Л. Гольденберг, Р. Жданова та інші укладачі.

На особливу увагу, на переконання Г. Швецової-Водки, заслуговують покажчики персональних бібліографічних посібників про письменників ("Українські письменники" Національної парламентської бібліотеки України), галузеві метабібліографічні посібники провідних бібліотек України.

Перший розділ видання "Універсальні метабібліографічні посібники загальноукраїнського охоплення" (93 позиції) увібрав у себе метабібліографічні посібники від часів І. Левицького до видання "Франкомовні довідкові та бібліографічні видання XVIII — поч. XX ст. у фондах Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського: каталог" (К., 2008).

Найрізноманітніша інформація про бібліографічні посібники міститься в розділі "Галузеві метабібліографічні покажчики, присвячені техніці, економіці, природничим та сільськогосподарським наукам". Аналізований бібліографічний покажчик третього ступеня (як і заключний розділ роботи) свідчить про те, що вітчизняні науковці приділяють постійну увагу краєзнавчій метабібліографії.

Варто зауважити, що покажчик третього ступеня відзначається високою бібліографічною культурою. Всі 506 бібліографічних позицій подані у відповідності з сучасними правилами бібліографічного опису.

Аналізований посібник має чудовий науково-допоміжний апарат: іменний покажчик, покажчик бібліотек та інших установ, інформацію про видання яких уміщено у метабібліографічному посібнику, хронологічний покажчик, предметний покажчик, список джерел виявлення інформації про по-

кажчики бібліографічних посібників. Ці ключі дають можливість добре орієнтуватись у змісті метабібліографічних посібників. Видання буде корисним фахівцям бібліотечно-бібліографічної справи, науковцям, студентам, усім, хто цікавиться бібліографічними ресурсами країни.

Список використаної літератури

1. Корнейчик І. І. Історія української бібліографії. Дожовтневий період : (нариси) / І. І. Корнейчик. — Х. : Ред.-вид. від. Кн. палати України, 1971. — 374 с.
2. Вовченко І. А. У истоков библиографии второй степени на Украине / И. А. Вовченко // Вопросы национальной библиографии второй степени в СССР : сб. материалов по библиографии второй степени. — 1976. — Вып. 28. — С. 34—43.
3. Королевич Н. Ф. Бібліограф М. І. Ясинський (1889—1967) : бібліогр. нарис / Н. Ф. Королевич, М. В. Герасченко. — К. : Нац. парлам. б-ка України, 1995. — 32 с.
4. Арутюнова С. А. Бібліографічна спадщина Михайла Ілліча Ясинського : автореф. дис. ... канд. іст. наук / Арутюнова Софія Альбертівна ; М-во культури і мистецтв України, Київ. держ. ун-т культури і мистецтв. — К., 1998. — 18 с.
5. Промська О. Л. Розвиток метабібліографії в Україні (кінець XIX — початок XX століть) : автореф. дис. ... канд. іст. наук / Промська Олександра Леонівна ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, [Рівнен. держ. гуманіт. ун-т]. — К., 2011. — 19 с.
6. Українська радянська бібліографія : навч. посібник для студентів ін-тів культури / за ред. Ф. К. Сарани і Д. Д. Тараманова. — К. : Вища шк., 1980. — 263 с.
7. Пеленський Є. Ю. Бібліографія української бібліографії / Є. Ю. Пеленський // Дзвони. — 1932. — Чис. 2. — С. 155—158 ; чис. 4. — С. 313—316 ; чис. 5. — С. 397—400 ; чис. 10. — С. 694—696 ; чис. 12. — С. 815—816 ; 1933. — Чис. 1. — С. 3—4 ; чис. 2. — С. 3—4 ; чис. 3. — С. 3—4 ; чис. 5. — С. 3—4 ; чис. 6/7. — С. 341—342 ; чис. 8/9. — С. 423—424 ; чис. 10. — С. 487—488.
8. Бібліографічні посібники УРСР, 1976—1980 : держ. ретросп. бібліогр. покажч. / Держ. ком. УРСР у справах вид-в, поліграфії і книжк. торгівлі, Книжкова палата УРСР ім. І. Федорова, Харк. держ. ін-т культури. — Х. : Ред.-вид. від. Кн. палати України, 1985. — 174 с.
9. Джерела українознавства. Вип. 1. Вітчизняні бібліографічні джерела / Центр. наук. б-ка ім. В. І. Вернадського АН УРСР, Держ. респ. б-ка УРСР ім. КІПС ; упоряд.: Б. В. Грановський [та ін.]. — К. : [б. в.], 1990. — 240 с.
10. Календар знаменних і пам'ятних дат (1957—2006) : покажч. змісту / Держ. закл. "Національна парламентська бібліотека України" ; [упоряд. Г. В. Волянська ; наук. ред. В. О. Кононенко]. — К. : НПУ, 2008. — 168 с.
11. Українські метабібліографічні посібники (кінець XIX — початок ХХІ ст.) : наук.-допоміж. бібліогр. покажч. 3-го ступеня / М-во культури України, Держ. закл. "Нац. парлам. б-ка України", Рівнен. держ. гуманіт. ун-т ; [авт.-уклад. О. Л. Промська]. — К. : НПУ, 2012. — 119 с.

В статті аналізується особливий вид бібліографії — метабібліографія. Исследуется история развития библиографии в Украине на примере метабиблиографических изданий конца XIX — начала XXI века.

Special type of bibliography — metabibliography — is analyzed. Scientific history of bibliography in Ukraine is researched on examples of XIX—XXI cent. publications.

Надійшла в редакцію 18 вересня 2012 року